

9. Лятуринська О. Мітологічна коляда і міт / Оксана Лятуринська // Зібрані твори [за ред. Богдана Гошовського, Світлани Кузьменко]. – Торонто : Видання Організації Українок Канади відділ Торнто-місто, 1983. – С. 604–613.
10. Пропп В. Морфология волшебной сказки / В. Пропп. – СПб : Лабиринт, 2001. – 128 с.
11. Словарь української мови : [в 4 т.] / авт.-уклад. Б. Грінченко. – К. : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958.
12. Стебельська А. Збірник наукових праць Канадського НТШ / Аріядна Стебельська. – Торонто : [б.в.], 1993. – С. 66–70.
13. Шевельов Ю. Після «Княжої емалі» (Над купкою попелу, що була Оксаною Лятуринською) / Ю. Шевельов // Ю. Шевельов. Вибрані праці : [у 2 кн.] / ; кн. 2 : Літературознавство. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 948–986.
14. Шеффер Ж.-М. Что такое литературный жанр? / Ж.-М. Шеффер ; [пер. и послесловие С. Н. Зенкина]. – М. : Едиториал УРСС, 2010. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 17 січня 2013 року

УДК 811.161.2'367.625

*Ольга Спир
(м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДІЄСЛІВ-НЕОЛОГІЗМІВ У ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті проаналізовано процес надходження до української мови іношомовної лексики. Звернено увагу на шляхи адаптації дієслівних одиниць, порівняно кількість зафіксованих дієслів у словниках неологізмів української та російської мов, наведено приклади, зафіксовані в текстах публіцистичного стилю. Встановлено, що в контексті динамічних процесів українського лексикону центральне місце посідає неологізація.

Ключові слова: неологізми, публіцистичний стиль, текст, іншомовна лексика, шляхи адаптації, семантика неологізмів, особливості використання, дієслова-неологізми.

В статье проанализирован процесс поступления в украинский язык иноязычной лексики. Обращено внимание на пути адаптации глагольных единиц, сравнено количество зафиксированных глаголов в словарях неологизмов украинского и русского языков, приведены примеры, зафиксированные в текстах публицистического стиля. Установлено, что в контексте динамических процессов украинского лексикона центральное место занимает неологизация.

Ключевые слова: неологизмы, публицистический стиль, текст, иноязычная лексика, пути адаптации, семантика неологизмов, особенности использования, глаголы-неологизмы.

In this article the analysis of process of addition to the Ukrainian language the foreign vocabulary are given. The author pays attention to the ways of adaptation the verb units, the number of fixed verbs in the Ukrainian and Russian vocabulary of neologisms is compared, the examples of the publicistic style texts are given. It is determined that in the context of dynamic process of Ukrainian vocabulary the central place occupied by neologization.

Key words: neologisms, publicistic style, text, foreign vocabulary, ways of adaptation, semantics of neologisms, peculiarity of using, verbs-neologisms.

Поява в сучасній українській мові значної кількості неологізмів – цілком закономірне явище. Багато неологізмів з'являється в мові в часи великих, докорінних перетворень у житті того чи іншого народу. Потреба в нових словах зумовлюється насамперед позамовними чинниками, зокрема соціальними і політичними змінами в суспільстві. Але неологізми виникають у мові весь час і не лише в галузі суспільно-політичної лексики. Це й нові терміни науки, літератури, мистецтва, це й виробничо-технічна лексика, пов'язана з розвитком народного господарства, лексика, пов'язана з новими досягненнями в розвитку військової справи та військово-стратегічної науки, слова, що називають нові поняття, які виникають у галузі культурно-побутового обслуговування. До найпродуктивніших належать словотвірні засоби творення неологізмів. Крім того, склад неологізмів поповнюється за рахунок слів іншомовного походження, які

позначають науково-технічні терміни, найрізноманітніші предмети виробництва.

У сучасному суспільстві також стрімко розвивається рекламна індустрія, а це, у свою чергу, формує мову реклами, яка має великий вплив на суспільство – рекламні гасла й заклики, репліки героїв рекламних роликів широко цитуються. Реклама сприяє ознайомленню широкого кола українців із новими реаліями, а між тим і з новими номінаціями. Молодь часто спілкується рекламними гаслами (Не гальмуй – снікерсуй; Шейканемо, Бейбі!). Всі ці неологізми творяться за допомогою різних словотвірних афіксів і змінюються за граматичними законами української мови. Неологізми з'являються в мові, по-перше, як власне новотворення – шляхом словотворення на основі наявних у даній мові морфем (це основний шлях: *роздержавлення, доленосний*), переосмислення слова та лексикалізації словосполучення, по-друге, як відносні новотворення – внаслідок запозичення мовних одиниць з інших мов (*шоу, спонсор, аеробіка, ламбада*, в тому числі словотворного та семантичного калькування: *свробачення, команда президента, зоряні війни, п'ятдесят на п'ятдесят*) та переходу їх до загальнонародної мови з вулгарних стилевих сфер або територіальних різновидів (*мутант, радіаційне забруднення*; назви видів риб у міру їх промислового освоєння: *нототенія, простинома* та інші), а також актуалізації застарілих слів.

Останнім часом з'явилося багато досліджень як із проблем словотворення й семантики лексичних одиниць (О.А. Стишов, О.Г. Муромцева, Д.В. Мазурик, Г.М. Віняр, Є.А. Карпіловська, Л.І. Мацько, А.М. Нелюба тощо), так і з проблем компаративістики (М.П. Кочерган, Т.М. Попова, М.Г. Зеленцова тощо).

Досліджує лексичні зміни О.Г. Муромцева, яка вважає кінець ХХ століття часом бурхливого розвитку словникового складу української літературної мови, зокрема підкреслює, що «... не може не непокоїти процес англізації української мови, особливо в термінології, що потребує вже певної реакції наукових і навіть урядових інституцій [8, с. 25]». Кілька ґрунтовних праць О.А. Стишова присвячено сучасним неологізмам у мові мас-медіа

[11, с. 7–8]. Автор аналізує способи творення нових слів, шляхи адаптації входжень з інших мов, семантичні зміни в різних частинах мови.

Є. А. Карпіловська головну увагу приділяє чинникам стабілізації інновацій, зазначає, що «унормування та кодифікація нової лексики передбачають передусім з'ясування її активності й значущості в процесах номінації та комунікації, відповідності чинним мовним нормам і вже на цій підставі виявлення чинників, які сприяють її стабілізації в сучасній українській мові [4, с. 3]».

Актуальність полягає передусім у тому, що поки що недостатньо відображені дослідниками лексичні зміни саме в дієслівній системі, що відбулися протягом останніх десятиліть, шляхи пристосування входжень. Ці процеси потребують дальшого дослідження, наукового осмислення.

Метою статті є аналіз надходжень у дієслівну сферу української мови неологізмів іншомовного походження.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття став досить сприятливим періодом для нового розквіту нашої мови. Конституційно закріплене визнання української мови державною, науково-технічний прогрес, демократизація суспільного життя, розширення міжнародних зв'язків – усе це дало новий поштовх для поповнення словникового складу. В українській, як і в інших мовах, нові слова творяться для задоволення різних потреб: для позначення тільки що винайденого нового знаряддя виробництва, створеного матеріалу, для однослівного вираження поняття, для якого досі вживався багатослівний вираз, для образної назви в художньому творі певного предмета або явища, для якого існують інші загальноживані слова тощо. Але не всі з новостворюваних слів усталюються в мові і входять у загальний вжиток. Трапляється, що нові слова створюються для одноразового вжитку, вони доречні лише в одній конкретній ситуації і після того ніким більше не вживаються. Це так звані *оказіоналізми* (тобто *принагідні утворення*) або *індивідуалізми* (слова, вживані лише однією особою, зокрема одним письменником). До *оказіональних* можна зарахувати вислови типу *черевична справа*, *підписоманія*, *ціткоманія*, *віршопад* («*Отам був віршопад – як зорепад*»), які

трапляються в сатиричних та гумористичних творах. Особливо помітним є те, що словотворчі процеси нині відбуваються на фоні такої соціально обумовленої тенденції, як інтернаціоналізація. На думку Л. Н. Смирнова, «у сучасний період тенденція до інтернаціоналізації має глобальний характер, вона спостерігається в усіх розвинених літературних мовах, що пов'язано з інтернаціоналізацією міжнародного і міжнародного спілкування, з наростанням ділових, наукових і культурних контактів, з широким міжнародним обміном інформацією [10, с. 47]». Однак не всі науковці оцінюють цей процес позитивно. Зокрема, Ж. В. Колоїз нагадує, що в ХХ ст. «... вплив російської мови на українську призводив до суржику, асиміляції, до масового зречення рідної мови, тоді як вплив української на російську був мізерним і зовсім не загрожував розхитати її нормативні засади чи обмежити царину побутування». Він також зазначає, що «навала запозичень, нескінченна й неконтрольована, криє в собі небезпеку мовної ерозії: сильніша мова, вторгаючись в інші, менш потужні чи відверто слабкі мови, пересичує їх численними запозиченнями, через що ті кінець-кінцем потрапляють у лексичну залежність від мови-давця [6, с. 10]».

Незважаючи на те, що дієслівна система менш рухлива, ніж іменникова чи прикметникова, але в ній теж відбувається процес неологізації. О. А. Стишов, досліджуючи мову підстилю ЗМІ, засвідчує понад 120 дієслів-неологізмів, що становить трохи більше 4% від усіх інновацій [11]. Ми проаналізували словники неологізмів російської мови. За нашими підрахунками, у словнику-довіднику «Новые слова и значения (по материалам прессы и литературы 60-х годов» за редакцією Н. З. Котелової, що вийшов у 1971 році, дієслів тут 179, що становить близько 5% від уміщених у праці слів. У словнику-довіднику тієї ж авторки «Новые слова и значения (по материалам прессы и литературы 70-х годов» 1984 року видання міститься 275 дієслів, а це знову ж таки близько 5%.

Що стосується преси, то в ній якраз і відбувається активне творення нових слів, відсів, випробування на подальше існування цих лексичних одиниць. Бо саме засоби масової інформації прагнуть до емоційності, експресивності у вираженні думок,

яскравості у намаганні донести до читача певну інформацію. Як зазначається у «Великому тлумачному словнику української мови», «у розвинених мовах кількість неологізмів, зафіксованих у газетах і журналах протягом одного року, складає десятки тисяч. Це зумовлено соціальною потребою в іменуванні всього нового і в його осмисленні, внутрішньомовними факторами – тенденціями до економії, уніфікації, системності мовних засобів, варіювання номінацій із різною внутрішньою формою, етимологією, завданнями експресивно-емоційної, стилістичної виразності [1]».

Лексика нашої мови збагачується переважно за допомогою словотвірних засобів. Постійно продовжують надходити слова з інших мов. Найчастіше запозичуються вони у вигляді іменників, рідше прикметників. А потім адаптуються морфологічним шляхом в українських текстах.

Численними є дієслівні новації, утворені від слів латинського походження. Велика кількість із них утворена суфіксальним способом з використанням таких афіксів: -ува: атрибутувати – робити атрибутом, вводити в обіг як атрибут: Це явище цілком логічно можна *атрибутувати* як природну аномалію, коли, наприклад, на власному занедбаному городі натрапляєш на розкидистий ананас між будяками (ПіК, № 20, 04, 42–43) [9; 13]; ветувати – накласти вето; -и-: «форумити» – (часто) згадувати на «форумах», привертати увагу через «форуми»: Не маю звички читати «форуми» Інтернет-видань: знаю, як багато професіоналів з ранку до ночі *«форумлять»* потрібних людей і потрібну тему в потрібному руслі (ЛУ, № 6, 06, 1) [9; 130];

-из- + -ува-: абсурдизувати – зводити до абсурду: Він не тільки сприймає соціум і світ як нагромадження абсурду, а й сам із неприхованим смаком гранично *абсурдизує* свій уявлюваний світ і соціум, акцентуючи увагу на їхніх аномаліях та аномальності (ЛУ, № 25, 06, 6) [9, с. 6];

-із- + -ува-: монументалізувати – робити як монумент; робити монументальним: Сучасний Зальцбург – це така собі помісна резиденція єпископів, котра розрослася до рівня міста, оскільки кожен з «олігархів» прагнув *монументалізувати* свої уподобання (ПіК, № 21, 03, 8) [8, с. 69];

-ств- + -ува-: аспірантствувати – бути аспірантом, виконувати обов'язки аспіранта: ...було змарновано чимало часу на читання поетичних вправ і розмови з іншим майбутнім «буба-бістом»;

-он- + -ов- + -ува-: позиціонувати – визначити, з'ясувати позиції, відстані: Навряд чи Янукович захоче ухвалювати програму в авторитарному стилі, бо надто ліберально він себе *позиціонує* (ПіК, № 11, 03, 12).

Відбувається словотворення й префіксально-суфіксальним способом:

пере- + -он- + -ов- + -ува-: перепозиціонувати – змінювати, обновляти позицію: згідно з нашими джерелами, Ахметов активно *перепозиціонує* свою бізнес-імперію, намагаючись вивести її з тіні донецьких териконів (ПіК, № 18, 03, 9) [8];

роз- + -ува-: розрубрикувати – розділити на рубрики, визначити рубрики: ... скрупульозно проаналізує матеріал, що став об'єктом уваги, сумлінно систематизує та *розрубрикує* й «опише» найхарактерніші його моменти й укладе карту всіх мистецьких «вершин і низин» (ЛУ, № 1, 06, 6).

Продуктивним є також суфіксально-постфіксальний спосіб творення дієслів-неологізмів: -із- + -ува- + -ся: актуалізуватися – ставати актуальним, актуальнішим.

Як видно з наведених прикладів, при творенні дієслів за допомогою суфікса -ува- основа мотивуючого слова переважно повністю входить у неологізм, але в окремих випадках відбувається усічення твірної основи: кандидувати – кандидат – ставати кандидатом, оголошувати про свій намір бути кандидатом: Оглядачі газети й фахівці... вважають, що президент Буш залишиться популярним серед населення США і *кандидуватиме* на наступний президентський термін (ПіК, № 2, 03, 32) [8].

Не менш численна група – слова французького походження. Тут також дієслова досить активно творяться суфіксальним та префіксально-суфіксальним способами: -ува-: ширмувати – бути ширмою, прикриттям для когось, чогось: ... виділено для дачного будівництва 10 га для потреб Кабміну і 3,5 га працівникам Рибінституту, які мають якимось *ширмувати* це крутіство (Нід, № 6, 05, 4) [9, с. 137]; -із- + -ува-: мемуаризувати – створювати

мемуари, спогадувати: ... інші просто сидять на при київських дачах і *мемуаризують*, згадують минулі дні і битви, де разом боролись... ще інші визнають зовсім інші «тусовки» (ЛУ, № 3, 06, 1) [9]; при- + -ува-: привоаяжувати – закінчити вояжувати – прибути: Навіть якась десятирядна особа з російського політикуму *привоаяжує* до Києва і просторікує тут про те, як нам жити і що нам дозволено, а чого не дозволено (ЛУ, № 51, 04, 1) [9, с. 98];

за- + -ува-: заафішувати – почати афішувати, виявляти, оприлюднювати: І так виразно сказали, що це почув увесь світ. І не просто відверто засимпатизував нам, а повсюдно *заафішував* цю симпатію та моральну підтримку (ЛУ, № 51, 04, 1) [9, с. 45]; «завізувати» – здійснювати процес запровадження віз для законного (легального) перетину кордону між державами: ...окрім України, візи доведеться запроваджувати і щодо Росії та Білорусі (до речі, знаючі люди стверджують, що попервах існувала ідея «завізувати» наших сусідів раніше, ніж Україну – уже з початку цього року) [8].

Шляхом усічення твірної основи утворилося свого часу слово ангажувати – ангажемент. У словнику В. Т. Бусла це дієслово зафіксоване як застаріле, що має таке значення: «Запрошувати артистів для участі в спектаклях або концертах на основі договору [1, с. 29]».

Рідше у пресі зустрічаються новотвори грецького походження. Тут продуктивним є суфіксальний спосіб творення: -ува-: політикувати – займатися політикою, брати участь у політиці, говорити про політику: Класик якось сказав: «Поети плачуть – нація жива». Значчу: у нас поети не плачуть. Вони – *політикують* (ПіК, № 15, 03, 20) [8].

Це ж можна сказати про неологізми італійського походження. Тут продуктивний все той же суфікс -ува-: «басувати» – створювати музику, грати на музичних інструментах, використовуючи переважно баси: Кожен барабанщик копіював Яна Пейса..., басиста «*басували*», як Гловер, а вокал Гіллара і Ковердейла вважали винятковим... (ПіК, № 13, 02, 48) [8, с. 12].

Останнім часом популярною в освітній галузі стала перевірка знань за допомогою тестів. А тому все частіше

вживається неологізм англійського походження протестуватися – тестувати (спосіб творення – префіксально-суфіксальний): днями кожен бажаючий міг безплатно *протестуватися* на ВІЛ-інфекцію (ТУ, № 216, 05,4).

Спільним для всіх дієслів іншомовного походження можна назвати постфіксальний спосіб творення, тобто коли постфікс *-ся* додається до колись запозичених, але вже адаптованих до мови-реципієнта твірних основ: блокуватися – блокувати (з англійської мови): Жінка запевняє, що за цей час усі спроби домогтися розслідування справи *блокувалися*, оскільки до вбивства були причетні «мільйонери-перевертні» (ГУ, № 185, 05, 4).

З'ясування часу появи неологізмів – завдання досить складне і неоднозначне. «Окремі дослідники вважають критерієм його встановлення першу фіксацію слова в текстах приймаючої мови. Проте цей критерій виявляє і свої слабкі сторони: слово може бути зафіксоване в тексті, який належить білінгву і для якого введення іншомовних лексем є природним явищем... [6, с. 63]». Очевидно, на основі одиначної появи в літературі не можна робити висновок про входження слова в мову. «Справжня ж історія слова починається тоді, коли спостерігається безперервність його вживання в літературній мові та цілий ряд уже згадуваних ознак, які сигналізують про прийняття слова системою мови-рецептора [6, с. 63–64]».

Отже, можна стверджувати, що склад дієслів української мови за останні два десятиліття значно поповнився. До нього активно входять слова з інших мов, і цей процес потребує подальшого вивчення. Ряд дослідників закликають до збереження стабільності, усталеності мови. Інноваційні процеси в лексичній системі української літературної мови потребують постійного аналізу та оцінки фахівців із погляду норми. Новостворені слова повинні відповідати тим словотвірним моделям, які усталені в літературній мові. Нові слова, які порушують усталені словотвірні норми, слід зараховувати до okazіоналізмів або розглядати як мовленнєві покручі.

Умовні скорочення використаних джерел

ГУ	Голос України
ЛУ	Літературна Україна
НіД	Нація і держава
ПіК	Політика і культура
СУМ	Словник української мови : В 11-ти т. / Ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) та ін. – К. : Наукова думка, 1970–1980.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел / В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Вокальчук Г. М. Вивчення неологізмів у вузівському курсі сучасної української літературної мови / Г. М. Вокальчук. – Педагогічні науки : Зб. наук. пр. – Суми, 2002. – Ч. 2. – С. 24–29.
3. Герман В. В. Індивідуально-авторські неологізми (оказіоналізми) в сучасній поезії (60–90 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. В. Герман. – К., 1999. – 22 с.
4. Карпіловська Є. А. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій / Є. А. Карпіловська. – Українська мова. – 2007. – № 4. – С. 3–15.
5. Колоїз Ж. В. Семантичні неологізми як результат семантичної деривації / Ж. В. Колоїз // Вісник Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2005. – № 659. – Серія : «Філологія». – Вип 44. – С. 6–11.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева, – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Мацько Л. І. Українська мова в кінці ХХ ст. (Зміни в лексиці) / Л. І. Мацько // Дивослово. – 2011. – № 4. – С.15–20.
8. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / О. Г. Муромцева. – Харків : Видавництво при Харківському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1985. – 152 с.

9. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006) : словник / А. Нелюба, С. Нелюба. – Х. : Майдан, 2007. – 144 с.
10. Смирнов Л. Н. Відображення процесів інтернаціоналізації в лексико-словотвірній системі літературної мови / Л. Н. Смирнов // Функціонування і розвиток сучасних слов'янських мов. – К. : Наукова думка, 2001. – С. 47–59.
11. Стишов О. А. Словотвірні гнізда з вершинами-неологізмами в сучасних українській і російській мовах / О. А. Стишов // Актуальні проблеми слов'янської філології : [міжвуз. зб. наук. ст.] / Відп. ред. В. А. Зарва. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. – Вип. XVII : Лінгвістика і літературознавство. – С. 7–16.

Стаття надійшла до редакції 18 січня 2013 року

УДК 81'255.4: 81'376.625.43

*Лариса Тараненко, Марія Пархоменко
(м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІСПРИКМЕТНИКОВИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Статтю присвячено огляду особливостей функціонування та структурної організації англійських дісприкметникових синтаксичних комплексів, що розглядаються як аломорфна ознака граматичної будови української мови. На основі аналізу прикладів уживання дісприкметникових конструкцій в англомовних художніх творах та розгляду їхніх українських відповідників узагальнено закономірності перекладу цих конструкцій з англійської мови на українську.

Ключові слова: дісприкметникові комплекси, особливості функціонування, труднощі перекладу, перекладацькі еквіваленти.